ePublishing

Byzantina Symmeikta

Vol 29 (2019)

BYZANTINA SYMMEIKTA 29

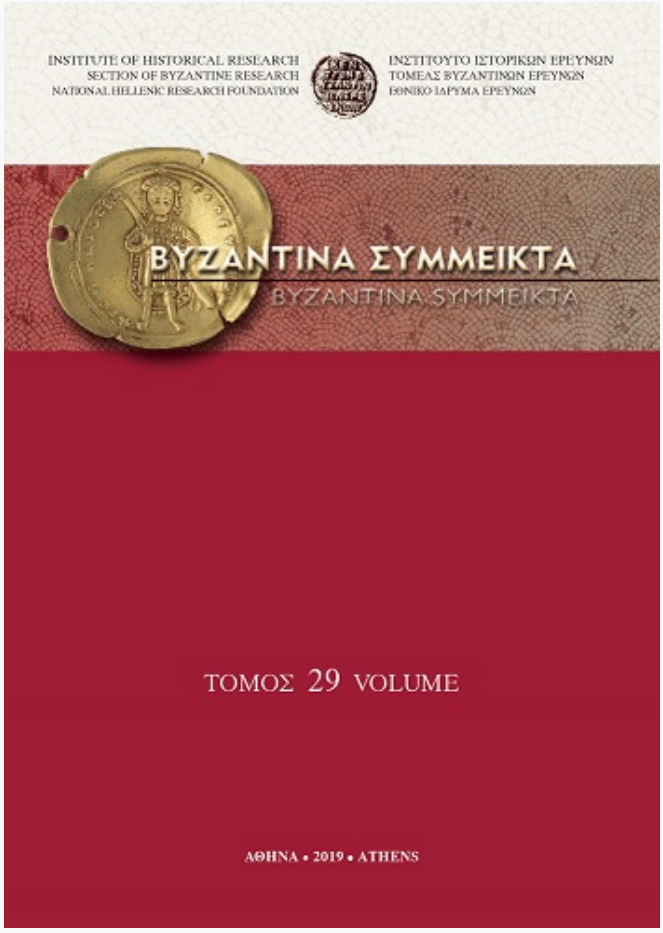

Βιβλιοκρισία:G. THEOTOKIS, Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10th Century. A Comparative Study, Edinburgh 2018

Konstantinos KARATOLIOS

doi: 10.12681/byzsym.20911

Copyright © 2019, Konstantinos Karatolios

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

To cite this article:

KARATOLIOS, K. (2019). Βιβλιοκρισία:G. THEOTOKIS, Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10th Century. A Comparative Study, Edinburgh 2018. *Byzantina Symmeikta*, *29*, 416–420. https://doi.org/10.12681/byzsym.20911

https://epublishing.ekt.gr | **e-Publisher:** EKT | **Downloaded at:** 18/04/2024 08:16:14

G. Theotokis, *Byzantine Military Tactics in Syria and Mesopotamia in the 10th Century. A Comparative Study*, Edinburgh 2018, pp. 348. ISBN 978-1-47-44-3103-3

Κατά τον 10ο αιώνα, όπως είναι γνωστό, συντελούνται σημαντικές εξελίξεις στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία τόσο στο πεδίο της εσωτερικής πολιτικής, όσο και σε αυτό της εξωτερικής, όπου παρατηρείται μια τάση για επέκταση. Μετά από το κλείσιμο του μετώπου με τους Βουλγάρους, το ενδιαφέρον των Βυζαντινών στρέφεται στην Αρμενία και στις αραβικές περιοχές. Μπορεί να μην καταγράφεται μεγάλος αριθμός μαχών κατά την περίοδο αυτή, ωστόσο μια προσεκτική ματιά αρκεί για να πείσει τον μελετητή ότι Βυζαντινοί και Άραβες επιδίδονται σε τακτική φθοράς του αντιπάλου, η οποία σποραδικά λαμβάνει τη μορφή πολεμικών αναμετρήσεων και πολιορκιών πόλεων.

Το νέο βιβλίο του Γεωργίου Θεοτόκη, ενός πολλά υποσχόμενου μελετητή της πολεμικής ιστορίας του Βυζαντίου, εστιάζει σε αυτήν ακριβώς την περίοδο. Επιχειρεί να αναλύσει τα γεγονότα του 10ου, κυρίως, αιώνα, μέσα από το πρίσμα του δίπολου παράδοση και καινοτομία στο πεδίο των μαχών, αλλά και του σχηματισμού της αντίληψης της ταυτότητας και της ετερότητας, καθώς και τις διαπολιτισμικές ανταλλαγές που επισυμβαίνουν ανάμεσα στους αντιπάλους. Ο Θεοτόκης θέτει από την αρχή ως βασικό στόχο του πονήματός του τη συγκριτική εξέταση των πολεμικών πρακτικών, επιχειρώντας να διερευνήσει τη σημασία της υιοθέτησης διαφορετικών τακτικών προκειμένου να αντιμετωπιστούν στρατοί οι οποίοι πολεμούν με διαφορετικό τρόπο. Ως πηγές του χρησιμοποιεί αφ' ενός μεν τις περιγραφές μαχών, πολιορκιών και επιδρομών και αφ' ετέρου τα στρατιωτικά εγχειρίδια της εποχής. Στα τελευταία προσπαθεί να ανιχνεύσει καινοτομίες που εφαρμόστηκαν κατά τον 10ο αιώνα, θέτοντας ταυτόχρονα το ερώτημα τού κατά πόσον η θεωρία μετατρεπόταν σε πράξη.

Περιορίζοντας τη στόχευσή του χρονικά κυρίως στον 10ο αιώνα, γεωγραφικά στις περιοχές της Αρμενίας, της Κιλικίας και της Συρίας, και

από άποψη θεματολογίας σε μια συγκριτική ανάλυση της στρατηγικής και των τακτικών που σχετίζονται με τις μάχες, τις πολιορκίες και τις επιδρομές, επιτυγχάνει να αναλύσει σε μεγαλύτερο βάθος το αντικείμενό του σε σύγκριση με προγενέστερα σχετικά πονήματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο ο Θεοτόκης παρέχει επισκόπηση της πολεμικής στρατηγικής πριν από τον 10ο αιώνα, όπως αυτή εμφανίζεται στα στρατιωτικά εγχειρίδια. Αναλύεται συγκριτικά η έννοια του ηρωισμού και τίθεται το ερώτημα του κατά πόσο οι αντιλήψεις και οι τακτικές διαφορετικών στρατών επηρεάζουν η μία την άλλη. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι υπάρχουν τρία στοιχεία τα οποία καθόρισαν τη στρατηγική του Βυζαντίου σε σχέση με τους πολέμους: η αντίληψη για το τί θεωρείται ότι είναι έντιμο στη μάχη, η γεωπολιτική θέση της αυτοκρατορίας εν γένει και ειδικά της Κωνσταντινούπολης και η αγροτική φύση της οικονομίας της. Τα τρία αυτά στοιχεία την οδήγησαν να αποφεύγει τους διμέτωπους πολέμους και να έχει περισσότερο αμυντική, παρά επεκτατική προσέγγιση, αν και το τελευταίο στοιχείο σύμφωνα με τον Θεοτόκη έχει υπερεκτιμηθεί από τους παλαιότερους μελετητές.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι τακτικές των αντιπάλων στρατών, Αράβων και Βυζαντινών, μέσα από το γεωγραφικό πρίσμα των περιοχών στις οποίες συγκρούονται. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι αντίπαλοι στρατοί καταφεύγουν σε πρακτικές που ως στόχο τους έχουν να εξασφαλίσουν ότι οι ευρείες πολεμικές αναμετρήσεις στα πεδία των μαχών θα είναι λιγοστές. Αντίθετα, επιλέγονται τακτικές που ως στόχο τους έχουν να φθείρουν την αντίπαλη πλευρά. Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι η ύπαρξη των Αράβων στην περιοχή έχει καταλυτική επίδραση στην αυτοκρατορία, γεγονός που δικαιολογεί τις επαναλαμβανόμενες προσπάθειες που κατέβαλαν οι Βυζαντινοί με στόχο να εξαλείψουν τον κίνδυνο που συνεπαγόταν η παρουσία τους στα σύνορα της αυτοκρατορίας.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο ο συγγραφέας στρέφει το ενδιαφέρον του στην Αρμενία και τη Μεσοποταμία και εξετάζει την εξωτερική πολιτική του Βυζαντίου και τις συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα κατά τον 10ο αιώνα στις περιοχές αυτές. Αν και ο Θεοτόκης υποστηρίζει ότι η Αρμενία έχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα για τους Βυζαντινούς κατά την περίοδο αυτή, σημειώνει, ωστόσο, ότι οι κύριες συγκρούσεις λαμβάνουν χώρα μεταξύ των Βυζαντινών και των Αράβων. Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα της πολιτικής κατάστασης στις δύο χώρες, σύμφωνα με τον συγγραφέα, η οποία δεν επιτρέπει στους ηγεμόνες τους να απεμπλακούν από τον πόλεμο χωρίς να υποστούν δριμύτατες πολιτικές

συνέπειες από την πράξη τους αυτή. Το αποτέλεσμα της σύγκρουσης, η οποία μοιραία επήλθε, καθορίστηκε τελικά από τη δυνατότητα των Βυζαντινών να έχουν πρόσβαση σε όλο και περισσότερο έμψυχο και άψυχο υλικό το οποίο χρησιμοποίησαν προκειμένου να κατισχύσουν των αντιπάλων τους.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου. Εκεί συγκεντρώνονται και αξιολογούνται μαρτυρίες σχετικά με τον τρόπο συλλογής πληροφοριών από τους Βυζαντινούς σε σχέση με τους Άραβες. Ο Θεοτόκης εξετάζει ακόμη την αντίληψη των Βυζαντινών σε σχέση με τους αντιπάλους τους, όπως αυτή αναδύεται από τα κείμενα της εποχής. Στην ανάλυσή του ο συγγραφέας, ορθά, δεν παραγνωρίζει το γεγονός ότι η εικόνα που σκιαγραφείται από τις βυζαντινές πηγές δεν εξαρτάται μόνον από την περίοδο και από τον συγγραφέα τους, αλλά επίσης από την στοχοθεσία τους ως συγγραμμάτων. Αναδεικνύει έτσι με ενάργεια τις διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα σε κείμενα προπαγανδιστικά και σε άλλα που ως στόχο τους έχουν την μελέτη των Αράβων, έτσι ώστε να μπορούν να αντιμετωπιστούν με μεγαλύτερη επιτυχία. Η μελέτη της ετερότητας, όπου ο άλλος είναι οι Άραβες, με τους οποίους το Βυζάντιο βρίσκεται σε πόλεμο, γίνεται μέσα στα συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής, γεγονός που προσδίδει ιδιαίτερη αξία στα συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτή την εξέταση. Ο Θεοτόκης καταγράφει τις αντιφάσεις που προκύπτουν από τις περιγραφές των Βυζαντινών ιστοριογράφων της περιόδου και τις εξηγεί με βάση αφενός μεν την ιστορική συγκυρία και αφετέρου τις αντιλήψεις των συγγραφέων της εποχής.

Η μεγάλη συνεισφορά του βιβλίου είναι ίσως τα δύο κεφάλαια που ακολουθούν. Εκεί ο συγγραφέας αναλύει τη σημασία, τους τρόπους συλλογής, και το περιεχόμενο των πληροφοριών το οποίο επιχειρούσαν να συγκεντρώσουν οι Βυζαντινοί για τον εχθρό τους. Εξετάζει ακόμα τους ρόλους των προσώπων που μπορούσαν να μεταδώσουν την πληροφορία σε συσχέτιση με το είδος της. Η εξέταση αυτή του επιτρέπει να αναδείξει την κατασκοπεία ως παράγοντα ο οποίος βοηθάει έναν στρατηγό στο να λάβει τις ορθές αποφάσεις την κατάλληλη στιγμή. Μάλιστα, ιδιαίτερη μνεία γίνεται για τη συλλογή τέτοιου είδους πληροφοριών ως εργαλείου της εξωτερικής πολιτικής. Τα κεφάλαια αυτά είναι σημαντικά επειδή παρέχουν νέο υλικό στον ερευνητή της περιόδου, εμβαθύνοντας σε ένα αντικείμενο που δεν είχε αναλυθεί επαρκώς από τα προγενέστερα έργα του John Haldon και του Warren Treadgold.

Στη συνέχεια μελετώνται οι αλλαγές στις τακτικές του βυζαντινού στρατού στα πεδία των μαχών, όπως αυτές περιγράφονται στα πολεμικά εγχειρίδια της

περιόδου. Οι αλλαγές αυτές είναι είτε το αποτέλεσμα τις υιοθέτησης τακτικών του αντιπάλου, οι οποίες αποδεικνύονται αποτελεσματικές, είτε έχουν ως στόχο τους να αχρηστεύσουν τακτικές τις οποίες χρησιμοποιεί κάποιος συγκεκριμένος αντίπαλος. Τα όσα παραδίδονται στα κείμενα αυτά, μάλιστα, συγκρίνονται στη συνέχεια με ιστορικές πηγές, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο οι πολλές αλλαγές που εισηγούνται οι συγγραφείς των πολεμικών εγχειριδίων παραμένουν θεωρητικές κατασκευές ή μετουσιώνονται σε καινοτόμες πρακτικές στα πεδία των μαχών. Ο Θεοτόκης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα Τακτικά της περιόδου μπορεί να αναπαράγουν πληροφορίες για τον πόλεμο όπως αυτός διεξαγόταν κατά την Αρχαιότητα και κατά την Ρωμαϊκή περίοδο, ωστόσο οι Βυζαντινοί προσπαθούν συνειδητά να εντάξουν τη γνώση αυτή και να την προσαρμόσουν στην πραγματικότητα της εποχής, ευνοώντας παράλληλα την ευελιξία στον τρόπο διεξαγωγής των μαχών από τους στρατηγούς τους. Η αντίληψη αυτή αυτή είχε ως αποτέλεσμά της την εμφάνιση μιας σειράς από καινοτομίες στη διάταξη, στον τρόπο διεξαγωγής της μάχης, ακόμα και στις στρατιωτικές μονάδες που είχαν στη διάθεσή τους οι Βυζαντινοί κατά τα μέσα του 10ου αιώνα. Οι αλλαγές αυτές περιγράφονται στο βιβλίο αναλυτικότερα από κάθε άλλη προσπάθεια καταγραφής τους στο παρελθόν. Επιπλέον, ο συγγραφέας προχωρεί ένα βήμα περισσότερο στην ανάλυσή του, υποδεικνύοντας το στοιχείο εκείνο που ήταν το κρισιμότερο στο να εμφανιστεί κάθε μία από αυτές τις αλλαγές που περιγράφονται και συσχετίζοντας τις με αντίστοιχες πρακτικές των Αράβων, στις οποίες επιχειρούν οι Βυζαντινοί να προσαρμοστούν.

Στο καταληκτικό κεφάλαιο του ο Θεοτόκης στρέφει την προσοχή του στους ίδιους τους συγγραφείς τους οποίους χρησιμοποίησε ως πληροφοριοδότες τους και εξετάζει αναλυτικά την εκπαίδευσή τους, τις πηγές τις οποίες χρησιμοποίησαν και την ποιότητα των πληροφοριών που θα μπορούσαν να έχουν στη διάθεσή τους, προκειμένου να γίνει σαφής ο βαθμός της αξιοπιστίας τους ως πληροφοριοδοτών για τη σύγχρονη έρευνα. Ο Θεοτόκης παρατηρεί ότι οι αραβικές πηγές είναι αναλυτικότερες από τις βυζαντινές, οι οποίες δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις πολεμικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια. Παρά τους περιορισμούς των πηγών αυτών, αναλύει τις σημαντικότερες μάχες τις περιόδου και καταλήγει σε συμπεράσματα για τον τρόπο της διεξαγωγής των μαχών κατά τον 10ο αιώνα. Εξετάζει, ακόμα, τη σχέση στρατιωτικών εγχειριδίων και πρακτικής στα πεδία των μαχών, επιζητώντας να απαντήσει σε ένα άλλο ενδιαφέρον ερώτημα, τον βαθμό εγγραμματωσύνης και επαγγελματισμού του αυτοκρατορικού στρατού. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι βυζαντινοί στρατηγοί είχαν πολλές ευκαιρίες

να διδαχτούν από την εξέλιξη των διαφόρων μαχών στην Ανατολή και ότι από ό,τι φαίνεται δεν άφησαν αυτή την ευκαιρία να πάει χαμένη.

Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ελληνιστική και η ρωμαϊκή παράδοση τις οποίες κληρονόμησε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, σε συνδυασμό με τα χριστιανικά ιδεώδη, είχαν ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη μιας κουλτούρας η οποία υπαγόρευε στους Βυζαντινούς να επιδιώκουν την επικράτηση εις βάρος των αντιπάλων τους με μια σειρά από τακτικές φθοράς, και μόνο ως έσχατη λύση να προκρίνουν τη σύρραξη στα πεδία των μαχών.

Η έννοια της τιμής, σύμφωνα με τον Θεοτόκη διαφέρει σημαντικά από πολιτισμό σε πολιτισμό στη διάρκεια του Μεσαίωνα, ωστόσο στην πράξη οι διάφοροι στρατοί δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν τελικά πληθώρα τακτικών προκειμένου να οδηγηθούν στην νίκη, ανεξάρτητα από το πόσο αυτές συμβαδίζουν με τα ηρωικά ιδεώδη των λαών από τους οποίους προέρχονται. Υπόσχεται μάλιστα ο συγγραφέας να μελετήσει περισσότερο αυτό το ελπιδοφόρο πεδίο στο μέλλον, εστιάζοντας σε περιοχές οι οποίες αποτέλεσαν το μήλον της έριδος για λαούς οι οποίοι υπήρξαν φορείς διαφορετικών πολιτισμών, επί μακρόν, με ό,τι αυτό μπορεί να συνεπάγεται σε σχέση με πολιτισμικές ανταλλαγές αλλά και υιοθέτησης τακτικών και αντιλήψεων που σχετίζονται με τον πόλεμο από τις αντίπαλες πλευρές.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι η παρούσα μελέτη είναι χρήσιμη συνεισφορά για τη μελέτη της πολεμικής ιστορία του Βυζαντίου, η οποία έρχεται να προστεθεί σε άλλες σχετικές εκδόσεις που βλέπουν τελευταία το φως της δημοσιότητας. Ο περιορισμός του αντικειμένου που εξετάζεται σε συγκεκριμένα χρονικά και γεωγραφικά πλαίσια επέτρεψε στον συγγραφέα του να προσδώσει μεγαλύτερο βάθος στην ανάλυση του σε σχέση με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Η εξέταση των τρόπων ανταλλαγής πληροφοριών και των αμοιβαίων προσαρμογών των αντιπάλων στρατών είναι μια επιπλέον αρετή του πονήματος. Τέλος, αν και οι αναλύσεις των σχετικών βυζαντινών και αραβικών πηγών δεν λείπουν από τη σύγχρονη βιβλιογραφία, η συγκριτική μελέτη τους ήταν ένα ζητούμενο. Το κενό αυτό κατόρθωσε να καλύψει με τον καλύτερο τρόπο ο Θεοτόκης με την παρούσα εργασία του.

Κωνσταντινος Καρατολιος
Πανεπιστήμιο Κρήτης